

УДК 528.94

В.А. Пересадько, Г.М. Красовська

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

РОЗРОБКА АТЛАСУ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ГЕОГРАФІЇ

Проаналізовано досвід картографування виборчого процесу в Україні, визначено його напрями і запропоновано шляхи вдосконалення. Обґрунтовано структуру і зміст атласу виборчого процесу в Україні. Визначено способи зображення та шляхи використання атласу в практиці виборчого процесу та в процесі фахової картографічної підготовки студентів.

Ключові слова: картографування, виборчий процес, карта виборчого процесу, атлас виборчого процесу.

V. Peresadko, G. Krasovskaya

DEVELOPMENT OF THE ATLAS OF ELECTORAL PROCESS IN UKRAINE AS AN INTEGRAL PART OF SPECIAL TRAINING OF MASTERS IN GEOGRAPHY

The experience in cartography of electoral process in Ukraine has been analyzed, its direction has been determined and the ways of its improvement have been suggested. The structure and content of the atlas of the electoral process in Ukraine have been grounded as well the ways of its representation and application in the practice of electoral process and professional cartographical training of students.

Keywords: mapping, electoral process, map of electoral process, atlas of electoral process.

Вступ, актуальність проблеми. Стрімкий розвиток електоральної географії, викликаний як активізацією виборчого процесу в Україні, так і зростанням політичної свідомості населення, призвів до розвитку нового напрямку тематичної картографії - картографуванню виборчого процесу. Картографічні твори виборчої тематики в Україні створюються для влади і населення та мають сприяти вдосконаленню виборчого процесу і його механізму, кращому розумінню ідеологічних підґрунть політичних партій і блоків, відображати вподобання усіх верств населення і показувати їх регіональні відмінності. В Україні, яка декларує себе як європейську, правову, демократичну державу, проблема електорального вибору набуває особливого значення в період політичного реформування суспільства, формування механізмів політичної відповідальності.

Останні досягнення і публікації. В 90-х рр. ХХ ст. електоральна географія не виділялась в окремий напрям суспільної географії, і питання політичного вибору населення розглядалися в контексті загального розвитку суспільних

явищ. Дослідження електорального вибору як новий напрям соціально-економічної географії України почав інтенсивно розвиватися лише у ХХІ ст. в роботах політологів, соціологів, філософів, фахівців у галузі електоральної географії. Так, О.М. Балакірева і Д.А. Дмитрук у своїх статтях на перше місце виводять соціально-економічні чинники [1, 2], О. Большакова – ментальні уподобання населення та рівень його благополуччя тощо [4], а В.В. Крейденко на перше місце виводить ідеологічні проблеми електорального вибору. Усі дослідники виборчого процесу відзначають тенденцію поглиблення демократизації виборчих процесів в Україні, в тому числі і через відображення в засобах масової інформації, Інтернеті тощо [6]. Але вітчизняних досліджень питань теоретико-методичного обґрунтування підходів, особливостей, напрямів і способів картографування виборчого процесу в Україні вкрай недостатньо, в основному це роботи авторів окремих карт та атласних електоральних карт [3].

Мета даної статті – висвітлити підходи і методику створення атласу виборчого процесу в Україні, обґрунтувати його структуру, зображувальні засоби і напрями використання.

Виклад основного матеріалу. Картографування виборчого процесу України набуло розвитку лише на початку ХХІ ст., що значною мірою пов'язано з особливостями розвитку демократичних процесів у державі. Перші карти електорального вибору українців були опубліковані на сайті центральної виборчої комісії (ЦВК), демонструвалися по каналах телебачення і широко тиражувалися у пресі. Президентські вибори 2004 р. відрізнялися від усіх попередніх значною агітаційною роботою, яку проводили дві основні політичні сили – Партія регіонів і блок «Наша Україна». У цей час в засобах масової інформації, в Інтернеті розміщувалась велика кількість карт, що відображали і результати екзит-полів, і результати виборів. Особливо активізувалась робота агітаційних штабів обох політичних сил у період між другим і третім турами виборів. У цей час у пресі почали публікувати карти, які за своїм змістом відповідали реальній картині другого туру, але при цьому використовувались такі способи відображення тематичного змісту, і такі форми представлення інформації, які або ставили під

сумнів результати виборів, або просто дезорієнтували виборців. За такими картами неможливо однозначно і швидко визначитись – який регіон країни за кого проголосував і настільки однозначно. Приблизно після третього туру виборів 2004 р. в Інтернеті появились власне електоральні карти – карти, що відображають політичний вибір різних верств населення (за віком, освітою, мовою тощо). Такі карти дають змогу проаналізувати результати роботи агітаційних штабів політичних лідерів і розробити стратегію на майбутнє. Аналогічні карти з'являються в Інтернеті і на сайті ЦВК після кожних наступних виборів – так було на парламентських виборах 2007 р. і президентських 2010 р.

Карти виборчого процесу в Україні почали включати до навчальних і довідкових картографічних творів. Так, у 2008 р. в першому розділі Національного атласу України вміщено чотири карти політичного вибору громадян України: «Вибори президента України (1991-2004 рр.)», «Вибори до Верховної Ради України, 1998 р.», «Вибори до Верховної Ради України, 2002 р.», «Вибори до Верховної Ради України, 2006 р.». Основними способами зображення обрано способи картограм і картодіаграм, але, незважаючи на вибір доволі простих способів, карти атласу дуже інформативні та дещо складні для сприйняття пересічними громадянами. Більше того, наклад Національного атласу незначний, а ціна дуже висока. Отже, ознайомитися з інформацією, представленою на вказаних картах, може обмежене число користувачів, в тому числі і студентів (далеко не кожна бібліотека має у своїх фондах Національний атлас). У 2009 р. в навчальному атласі з історії України для 11 класу (1939-2005 рр.) опубліковано ряд карт (результати всеукраїнського референдуму 1991 р., президентських виборів 1994, 1999, 2004 р. та парламентських виборів 1998 і 2002 р.), на яких значно простіше, ніж у попередньому атласі, і теж способами картограм і картодіаграм показано результати референдуму і виборів до 2004 р. включно.

У 2008-2009 рр., на кафедрі фізичної географії та картографії Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна розпочато роботи зі створення довідкового атласу виборчого процесу в Україні. В результаті аналізу публікацій з електоральної географії, власного досвіду роботи в політичному штабі од-

нієї з партій та значного досвіду в галузі тематичного картографування було зроблено основні підходи щодо формування структури і змісту, математичних елементів і зображувальних засобів атласу.

Основним призначенням атласу є:

- ознайомлення широкого кола користувачів з вибором населення держави на протязі всіх років незалежності;
- створення наочного довідника для агітаційних штабів різних політичних сил з метою покращання їх роботи;
- використання карт атласу в навчальному процесі з географії у вищих і середніх загальноосвітніх навчальних закладах;
- підготовка основи для переходу до розробки геоінформаційної системи електорального вибору.

Відповідно до поставлених задач атлас мав відповідати таким критеріям:

- *об'єктивності* (усі регіони держави, політичні партії і блоки рівною мірою представлені в атласі);
- *послідовності* (дотримання принципу історизму при відображенні інформації);
- *комплексності* (максимально точно і адекватно відображати не тільки результати виборів, але й причини того чи іншого вибору громадян України);
- *спадковості* (ураховувати досвід вітчизняного і зарубіжного електорального картографування);
- *асоціативності* (вибір підходів до оформлення атласу і підбору способів зображення має асоціюватись з темою атласу і особливостями «колірної гамми» партій і блоків).

Апріорною умовою щодо вибору математичних елементів атласу та його формату була зручність у користуванні атласом. Таким чином, було обрано сторінки атласу розміром 30 x 21 см (формат А4), відповідно до якого обрано масштаби карт 1: 6 000 000, 1: 12 000 000 та 1: 18 000 000. Масштаби конгруентні, але це не має великого значення для карт виборчого процесу, оскільки основними способами відображення, як і в попередніх картографічних творах,

обрано способи картограм і картодіаграм, а вимірювання за такими картами картометричних і морфометричних показників не передбачається.

В атласі використано три варіанти компоновки карт на сторінці: 1. Одна карта масштабу 1: 6 000 000; 2. Дві карти – одна шестимільйонного, а інша - вісімнадцятимільйонного масштабу; 3. Чотири (в окремих випадках три або дві) карти масштабу 1: 12 000 000. Перший варіант застосовано для карт першого розділу, другий – другого, а третій для карт третього розділу атласу (табл.). Таким чином, атлас відображає усе різноманіття вищого рівня виборчого процесу в державі - як при проведенні президентських (рис.1), так і парламентських (рис.2) виборів. Включення до атласу першого розділу - «Географічні передумови виборчого процесу» - дозволяє розглядати вибори як частину суспільного життя населення, не тільки як політичний процес, але і як результат соціально-економічного стану життя населення.

Таблиця

Структура і зміст атласу «Вибори в Україні»

Розділи	Карти	Масштаби
Географічні передумови виборчого процесу	Кількість населення	1: 6 000 000
	Щільність населення	1: 6 000 000
	Етнічний склад населення	1: 6 000 000
	Економічний розвиток регіонів	1: 6 000 000
	Внутрішній валовий продукт	1: 6 000 000
	Добробут населення	1: 6 000 000
	Освіта	1: 6 000 000
Президентські вибори	Президентські вибори України. 1991р.	1: 6 000 000
	Президентські вибори України 1991р. Леонід Кравчук	1: 18 000 000
	Президентські вибори України. 1994р.	1: 6 000 000
	Президентські вибори України 1994р. Леонід Кучма	1: 18 000 000
	Президентські вибори України. 1999р.	1: 6 000 000
	Президентські вибори України 1999р. Леонід Кучма	1: 18 000 000
	Президентські вибори України. 2004р.	1: 6 000 000
	Президентські вибори України 2004р. Віктор Ющенко	1: 18 000 000
	Президентські вибори України. 2010р.	1: 6 000 000
	Президентські вибори України 2010р. Віктор Янукович	1: 18 000 000

Парламентські вибори	Парламентські вибори. 1998р.	1: 6 000 000
	Парламентські вибори. Партії і блоки	1: 12 000 000
	Всеукраїнське об'єднання «Громада»	1: 12 000 000
	Комуністична партія України. КПУ	1: 12 000 000
	Народно-демократична партія. НДП	1: 12 000 000
	Народний рух України (НРУ)	1: 12 000 000
	Партія зелених (ПЗУ)	1: 12 000 000
	Прогресивна соціалістична партія України (ПСПУ)	1: 12 000 000
	Соціал-демократична партія (об'єднана) (СДПУ(о))	1: 12 000 000
	Парламентські вибори. 2002 рік	1: 6 000 000
	Блок Юлії Тимошенко (БЮТ)	1: 12 000 000
	Виборчий блок політичних партій «За єдину Україну» (ЗаЄУ)	1: 12 000 000
	Комуністична партія України (КПУ)	1: 12 000 000
	Блок Віктора Ющенка «Наша Україна» (НУ)	1: 12 000 000
	Соціал-демократична партія (об'єднана) (СДПУ(о))	1: 12 000 000
	Соціалістична партія України (СПУ)	1: 12 000 000
	Парламентські вибори. 2006 рік	1: 6 000 000
	Блок Юлії Тимошенко (БЮТ)	1: 12 000 000
	Комуністична партія України (КПУ)	1: 12 000 000
	Блок «Наша Україна» (НУ)	1: 12 000 000
	Партія регіонів (ПР)	1: 12 000 000
	Соціалістична партія України (СПУ)	1: 12 000 000
	Парламентські вибори. 2007 рік	1: 6 000 000
	Блок Литвина (БЛ)	1: 12 000 000
	Комуністична партія України (КПУ)	1: 12 000 000
	Блок Юлії Тимошенко (БЮТ)	1: 12 000 000
	Блок «Наша Україна – народна самооборона» (НУНС)	1: 12 000 000
	Партія регіонів (ПР)	1: 12 000 000

Процес створення атласу показав тенденцію до уніфікації і розвитку інформаційної бази виборчого процесу. Так, починаючи з 1998 р. в ЦВК зберігається уся інформація (кількість і явка виборців, результати екзитполів, соціальний, віковий та статевий склад виборців тощо), тоді як на початку 90-х рр. XX ст. ця інформація була далеко не така різноманітна. Про це свідчать дві перші карти другого розділу, де за браком інформації відображені результати референдуму 1991 р. та питома вага виборців у загальній чисельності населення.

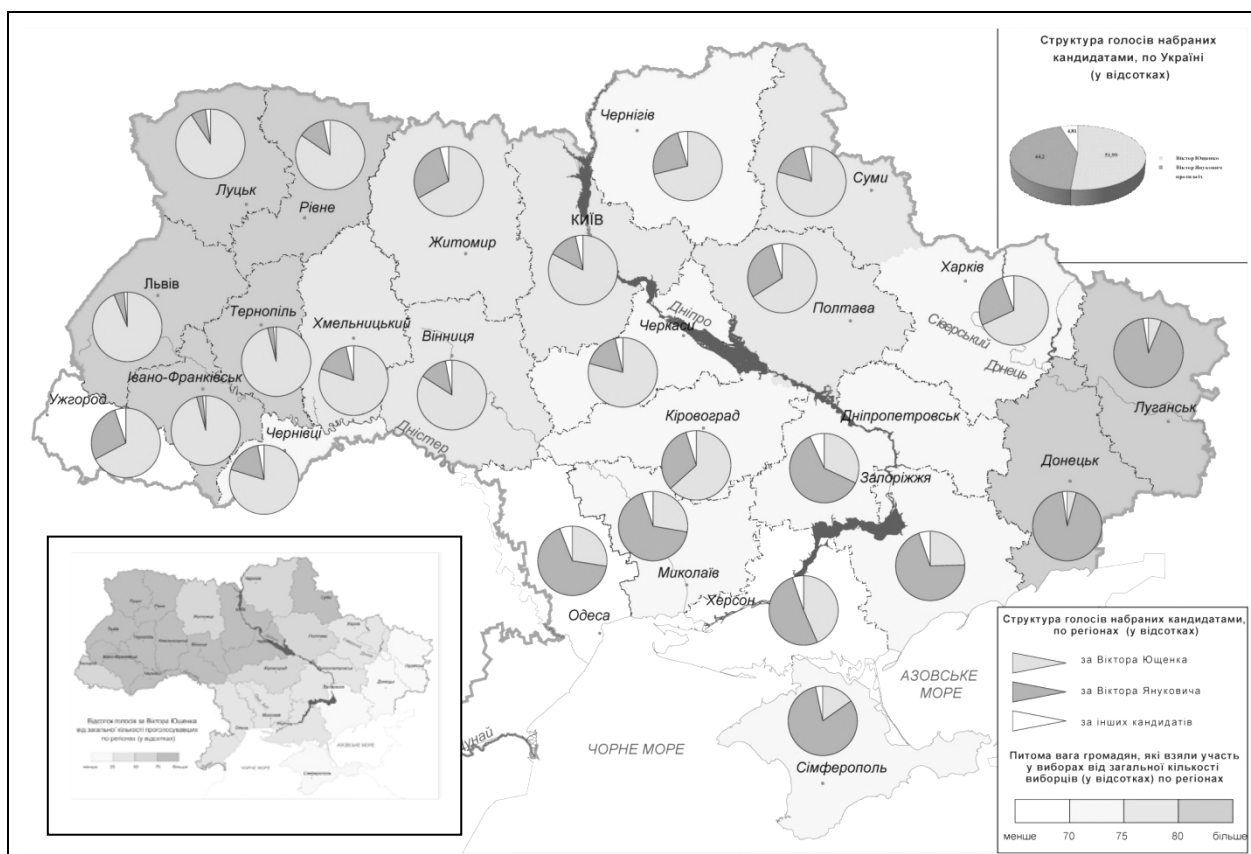

Рис.1. Карта «Президентські вибори в Україні. 2004 р.», масштаб 1: 6 000 000

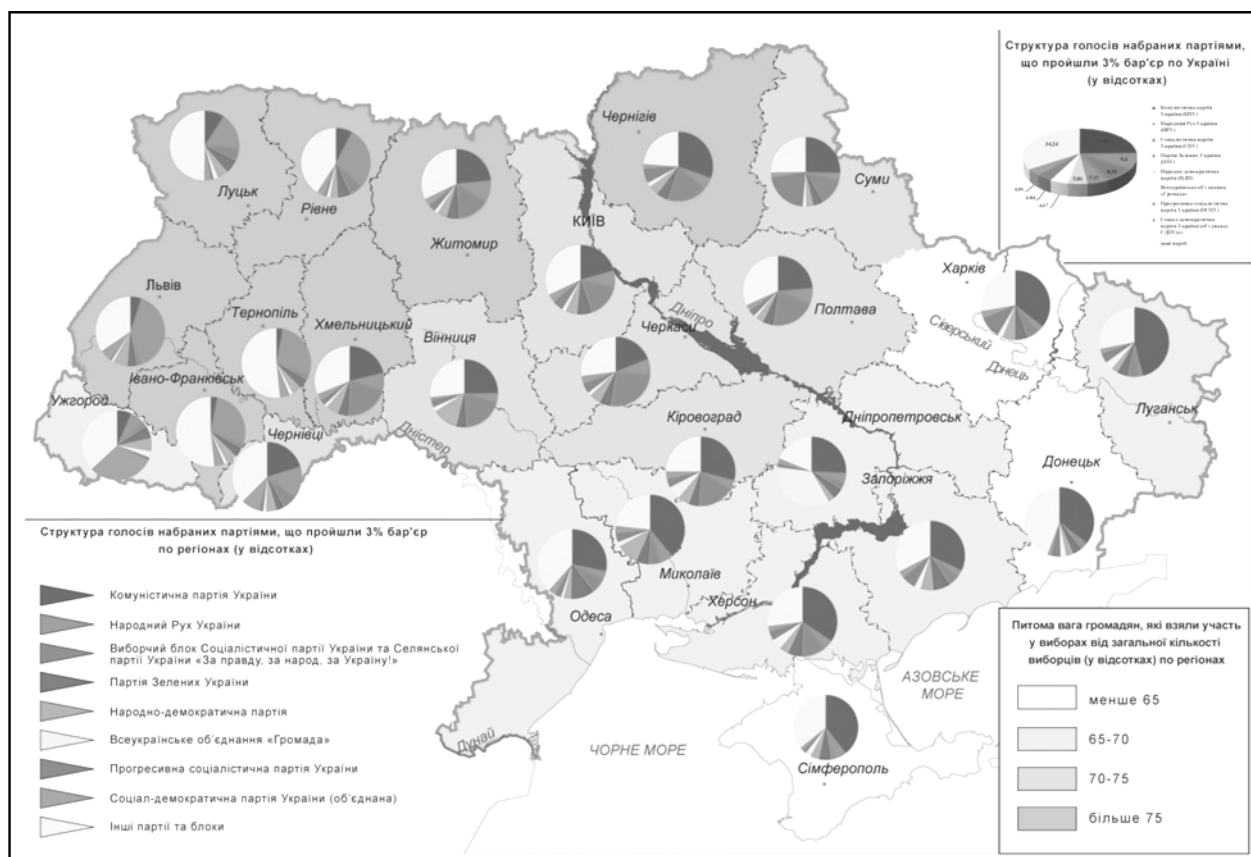

Рис.2. Карта «Парламентські вибори в Україні. 1998 р.», масштаб 1: 6 000 000

Запропонована структура атласу сприятиме використанню його в процесі підготовки до наступних виборів, узагальненню тенденцій щодо електорального вибору по регіонах України. Карти атласу дозволяють по-різному інтерпретувати результати виборів, розраховувати відповідність і тісноту зв'язку між різними регіонами і показниками. Наприклад, коефіцієнт кореляції між бідністю населення і його вибором, рівнем освіти і результатами виборів складає значну величину - понад 0,7.

Інформація, представлена в атласі, дозволяє стверджувати про нестабільність регіонів держави у своїх електоральних уподобаннях. Крім того, змістовні текстові нариси на початку кожного розділу дозволяють пересічному громадянину і краще розібратись в бурхливому політичному житті країни, і власне зрозуміти подану інформацію. Атлас доповнюють діаграми і графіки, на яких представлена динаміка і структура виборчого процесу не за регіонами, а в цілому в державі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Картографування виборчого процесу на сьогодні відбувається шляхом розробки карт і атласів у межах України. Регіональні картографічні твори цього спрямування практично не розробляються. Нагальною потребою у процесі розробки наукових основ даного напрямку тематичної картографії є глибоке вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду електорального картографування, обґрунтування поняттєвого апарату, уніфікація змісту і зображувальних засобів карт виборчого процесу і поступовий перехід від національного до регіонального і локального рівнів.

Глобальною потребою на сьогодні є розробка єдиної геоінформаційної системи виборчого процесу в державі, яка б стала складовою єдиної національної ГІС України.

Рецензент – доктор географічних наук, професор В.О. Шевченко

Література:

1. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Політична ситуація та соціально-економічні настрої населення України: червень 2007 // Український соціум. - 2007. - № 3. – С. 150-165.

2. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Електоральні рейтинги, прогнози напередодні виборів та порівняльні результати провідних соціологічних агенцій // Український соціум. – 2007. - № 5/6. – С. 166-176.
3. Барладін О.В., Городецький Є.М., Нетребя А.В. Геоінформаційне забезпечення парламентських виборів в Україні // Агс-Світ (ГІС-технології в Україні). 2004. – № 1.
4. Большакова О. Критерії розмежування передвиборної агітації та іншої інформації, пов'язаної з виборчим процесом // Вісник ЦВК. – 2006. - № 1. – С. 63-72.
5. Давидович Я.В. Поглиблення демократизації виборчих процесів в Україні: особливості проведення парламентських виборів 2006 року // Вісник ЦВК. – 2006. - № 4. – С. 16-21.
6. Дмитрук Д.А. Соціокультурна складова та її інституалізація в політичному виборі // Український соціум. – 2007. - № 5/6. – С. 18-30.
7. Крейденко В.В. Ідеологічні проблеми електорального вибору // Український соціум. – 2007. - № 5/6. – С. 153-160.

В.А. Пересадько, А.Н. Красовская

РАЗРАБОТКА АТЛАСА ИЗБИРАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В УКРАИНЕ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СПЕЦИАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ МАГИСТРОВ ГЕОГРАФИИ

Проанализирован опыт картографирования избирательного процесса в Украине, определено его направления и предложены пути усовершенствования. Обоснована структура и содержание атласа избирательного процесса в Украине. Определены способы изображения и пути использования атласа в практике избирательного процесса и в процессе профессиональной картографической подготовки студентов.

Ключевые слова: картографирование, избирательный процесс, карта избирательного процесса, атлас избирательного процесса.